

جاذبه‌های زمین‌گردشگری

شهرستان الشتر

امین پناهی، مهدی مشعل
گروه زمین‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

مقدمه

کشور عزیز ما، ایران، جزء ده کشور برتر جهان از نظر داشتن جاذبه‌های گردشگری، اعم از باستانی و طبیعی است. این زیبایی‌ها به نقطه خاصی اختصاص ندارد و تمام استان‌های این کشور کهن و جذاب سرشار از زیبایی‌های خدادادی است. استان لرستان در غرب ایران یکی از این استان‌های زیباست. با توجه به قرارگیری این استان در سه زون ساختاری سندج - سیرجان در شرق، زاگرس چین‌خورده در غرب و زاگرس مرتفع در بین این دو زون، دارای زمین‌ریخت‌شناسی و آب و هوایی متنوع است. لرستان را می‌توان سرزمین دره‌ها، آبشارها، رودخانه‌ها، جنگل‌های بلوط و دیگر جاذبه گردشگری زاگرس دانست. ناحیه‌های گردشگری کهمان، گرین، به‌عنوان یکی از جاذبه‌ها، بدون تردید پربیننده‌ترین جاذبه گردشگری استان لرستان است. این ناحیه‌ها در شمال لرستان و در شهرستان الشتر (سلسله) واقع شده‌اند. نام این ناحیه از رودخانه‌ای با همین نام گرفته شده که در دره‌ای به‌نام درتنگ جاری است. رودخانه کهمان سرچشمه اصلی رودخانه کشکان است. آب این رودخانه از آب شدن برف و یخ کوه‌های گرین تأمین می‌شود. این رودخانه مهم‌ترین تأمین‌کننده آب شرب شهرستان الشتر است و از نظر آب و هوایی، خنک‌ترین منطقه آب و هوایی استان در ایام تابستان به‌شمار می‌رود.

چکیده

استان لرستان با دارا بودن تاریخ و طبیعتی و با شکوه، یکی از مهم‌ترین مراکز گردشگری ایران به‌شمار می‌آید. در کنار این ذخائر، چشم‌اندازهای زیبا و پدیده‌های زمین‌ریخت‌شناسی منحصر به فرد، تنوع جانوری، پوشش گیاهی و از همه مهم‌تر، تنوع فرهنگی مردمان ساکن در این منطقه بر اهمیت آن را در جذب گردشگران می‌افزاید. حفظ و نگهداری این ذخایر ارزشمند به‌ویژه پدیده‌های زمین‌شناسی بی‌نظیری که حاصل میلیون‌ها سال تغییر و تحولات زمین در این منطقه است، نیازمند برنامه‌ریزی و اقدامات اساسی منطقه‌ای و بین‌المللی است، تا براساس اصول توسعه پایدار و تعهدات نسل حاضر به آیندگان، برای تسدوم و حفظ این میراث جهانی اقدام شود. در این مقاله تلاش شده برای محقق ساختن اهداف و ایده‌های یادشده به معرفی برخی ویژگی‌های جالب زمین‌گردشگری شهرستان الشتر (استان لرستان) پرداخته و قابلیت ثبت این مناطق را به‌عنوان ژئوپارک در سازمان علمی فرهنگی ملل متحد (یونسکو) نشان داده شود. با توجه به استقبال گردشگران از استان لرستان و شهرت جهانی برخی از آثار تاریخی استان، معرفی مناطقی به‌عنوان ژئوپارک و تلاش در ثبت جهانی آن‌ها در کنار این آثار ارزشمند باستانی، باعث جذب بیشتر گردشگر، رشد صنعت گردشگری و پیشرفت اقتصادی استان خواهد شد.

کلیدواژه‌ها: استان لرستان، الشتر، توسعه پایدار، ژئوپارک، گردشگری، زمین‌گردشگری

زمین‌گردشگری

طبیعت‌گردی شکلی از توریسم (گردشگری) است که فعالیت‌های فراغتی انسان را در طبیعت امکان‌پذیر می‌کند (نوبل، ۱۹۷۵). امکان‌ات ژئولوژیک، مورفولوژیک، آب و هوایی و آب‌های معدنی در سیاست‌گذاری‌های اقتصادی توریسم از مهم‌ترین عوامل عرضه در توریسم به حساب می‌آیند. زمین‌گردشگری شاخه‌ی جدیدی از اکوتوریسم است که به موضوع گردشگری پدیده‌های زمین‌شناسی و جغرافیایی یک منطقه توجه دارد. ساختار جذاب پدیده‌های زمین‌گردشگری در زمینه‌ی جذب گردشگر دارای اهمیت است (کارتنر^۱، ۲۰۰۲).

زمین‌گردشگری، گردشگری آگاهانه و مسئولانه در طبیعت با هدف تماشا و شناخت پدیده‌ها و فرایندهای زمین‌شناختی و آموختن نحوه‌ی شکل‌گیری و سیر تکامل آنهاست (امری کاظمی، ۱۳۸۸). امروزه شاخه‌ی جدیدی از اکوتوریسم وابسته به طبیعت منشعب شده است که زمین‌گردشگری یا گردشگری زمین‌شناسی نام دارد. زمین‌گردشگری با تکیه بر پدیده‌های زمین‌شناختی به موضوع گردشگری می‌پردازد. دیدن انواع فرسایش‌های آبی، بادی، شیار، خندقی و... بازدید از گسل‌ها، غارنوردی و دیدن پدیده‌های استالاکتیتی و استالاگمیتی از دیدگاه زمین‌شناسی، بازدید از لایه‌بندی‌های مشخص روی ارتفاعات، مشاهده‌ی چین‌خوردگی‌ها، مخروط‌افکنه‌ها، واریزه‌ها و... بخشی از فعالیت‌های مربوط به زمین‌گردشگری را تشکیل می‌دهد.

با توجه به منحصربه‌فرد بودن هر یک از این پدیده‌ها و شکل‌گیری آن‌ها در طول میلیون‌ها سال، می‌توان از آن‌ها به‌عنوان «میراث زمین» نام برد. به همین دلیل، سازمان علمی فرهنگی ملل متحد (یونسکو) مصمم شد در قالب یک تشکل جدی و جهانی، اهمیت بین‌المللی این پدیده‌ها را مشخص کند. به‌منظور حفاظت منطقی و بهره‌برداری پایدار از آن‌ها در سال ۱۹۹۹ نوعی ساختار حفاظتی و مدیریتی به نام «ژئوپارک» از سوی یونسکو پیشنهاد شد. ژئوپارک مخفف ژئولوژی پارک^۲ یا پارک زمین‌شناسی عبارت است از منطقه‌ای با وسعت کافی که مرزهای آن به وضوح مشخص شده و چندین پدیده‌ی بارز زمین‌شناسی در محدوده‌ی آن قرار گرفته باشد. ژئوپارک‌ها علاوه بر پدیده‌های بارز زمین‌شناسی از آثار تاریخی، بوم‌شناسی و میراث فرهنگی نیز برخوردار می‌باشند. کشور ایران به‌دلیل دارا بودن تاریخ کهن و تنوع پدیده‌های زمین‌شناسی، پتانسیل مناسبی را در معرفی و ثبت جهانی ژئوپارک‌های متعدد دارد. اولین فعالیت‌ها در این زمینه ابتدا از سال ۱۳۷۹ در سازمان

زمین‌شناسی و سپس از سال ۱۳۸۱ شمسی در جزیره‌ی قشم آغاز شد و در نهایت در اسفند سال ۱۳۸۵ اولین و تنها ژئوپارک ایران و خاورمیانه در این جزیره به ثبت جهانی شبکه‌ی ژئوپارک‌ها رسید.

موقعیت ناحیه مورد مطالعه

مرکز شهرستان الشتر از نظر جغرافیایی در ۴۸ درجه و ۱۵ دقیقه طول شرقی و ۳۱ درجه و ۵۱ دقیقه عرض شمالی قرار دارد. ارتفاع آن از سطح دریا ۱۶۰۰ متر و دارای آب و هوای معتدل است. فاصله‌ی این شهرستان از مرکز استان یعنی شهر خرم‌آباد ۴۵ کیلومتر است. ناحیه‌ی کهمان در ۱۵ کیلومتری شمال شهرستان الشتر (تصویر ۱) و در دامنه‌ی کوه‌های گرین قرار دارد (تصویر ۴). این ناحیه شامل دره‌ها، چشمه‌ها و رودخانه‌ی کهمان است که گردشگران زیادی از سراسر ایران و حتی خارج از کشور از زیبایی بهشت‌گونه‌ی آن استفاده می‌کنند (تصویر ۲). از نظر زمین‌شناسی ناحیه‌ی کهمان جزئی از زاگرس مرتفع است و دره‌های آن از فرسایش سازندهای کرتاسه به‌وجود آمده‌اند. در بین سازندهای کرتاسه، رادیولاریت‌های مجموعه‌ی افیولیتی کرمانشاه با رنگ قرمز نیز به‌صورت گسله و گسترده وجود دارند و فرسایش یافته‌اند.

لرستان را
می‌توان
سرزمین
دره‌ها،
آبشارها،
رودخانه‌ها،
جنگل‌های
بلوط و
دیگر جاذبه‌ی
گردشگری
زاگرس
دانست

تصویر ۱: تصویر ماهواره‌ای شهرالشتر و موقعیت ناحیه مورد مطالعه

تصویر ۲: جاده آسفالتی ورودی به ناحیه مورد مطالعه و محل پارک خودروهای گردشگران دید به غرب

جاذبه‌های زمین‌گردشگری شهرستان الشتر

در این بحث سعی داریم به بحث درباره جاذبه‌هایی بپردازیم که بیشترین گردشگر را به سوی خود می‌کشاند.

جاذبه‌های زمین‌گردشگری از دیدگاه ورزش کوه‌نوردی دامنه کوه گرین

واژه گرین^۲ از واژه پهلوی گریوه^۴ به معنای پشته و کوه غیر قابل نفوذ گرفته شده است (تصویر ۲). این کوه از شرق تا شمال شهرستان الشتر ادامه دارد که جزئی از زاگرس مرتفع است. مرتفع‌ترین قله این کوه، کلو با ارتفاع ۳۵۰۰ متر از سطح دریاست (تصویر ۳) که یخچال‌های طبیعی دارد و دومین قله مرتفع استان بعد از اشترانکوه به‌شمار می‌رود. این کوه در اواخر فاز کوهزایی لارامید در ۶۵ میلیون سال پیش به‌وجود آمده است و جزئی از زاگرس مرتفع و از نوع کوه‌های جوان آلی است. آب چشمه‌های دره کهمان از ذوب برف و یخ این کوه تأمین می‌شود (تصویر ۳ و ۴). در تصاویر ۳ و ۴، دره درتنگ در دامنه کوه گرین دیده می‌شود (شاخرهی، ۱۳۸۸).

تصویر ۳: نمایی از کوه گرین در فصل بهار دید به شمال

تصویر ۴: نمایی از کوه گرین در فصل تابستان دید به شمال

این ناحیه شامل دره‌ها، چشمه‌ها، و رودخانه کهمان است که گردشگران زیادی از سراسر ایران و حتی خارج از کشور از زیبایی بهشت‌گونه آن استفاده می‌کنند

دره دروازه^۵

دروازه در زبان لکی یا فارسی پهلوی به معنای درب ورودی و وجه تسمیه آن به علت ورود به کوه گرین از طریق این دره است (تصویر ۲). این دره در شرق دره درتنگ قرار دارد. در گذشته مردم از این مسیر به شهر نهاوند سفر می‌کردند. در درون دره، درختان چنار چندصد ساله در کنار چشمه‌سارهای دره روییده و سر به فلک کشیده‌اند. در پانصد متری شمال درختان چنار، آبشار دروازه قرار دارد که ده متر ارتفاع دارد و آب آن از برف و یخ‌های کوه گرین تأمین می‌شود و منظره‌ای زیبا را به نمایش می‌گذارد (تصویر ۵ و ۶).

تصویر ۵: دره دروازه دید به شمال

تصویر ۶: آبشار دروازه با ارتفاع ۱۰ متر دید به شمال

جاذبه‌های زمین‌گردشگری از دیدگاه طبیعت‌گردی چشمه سراب^۶

خاص در زبان لکی یعنی خوب و خاصو جمع خوبان است (تصویر ۲). این چشمه در قسمت شرقی دره کهمان قرار دارد (شاخرهی، ۱۳۸۸). از نوع چشمه‌های گسلی است و آب بسیار زیاد و سردی دارد و یکی از سرچشمه‌های

رودخانهٔ کهمان است که در زیر سایه‌سار درختان گردوی چندصد سالهٔ کهمان قرار دارد (تصویر ۷). در این تصویر آب چشمهٔ سراب خاصه به سمت غرب جاری می‌شود و به رودخانهٔ کهمان می‌پیوندد.

تصویر ۷: چشمه سراب خاصه دید به جنوب شرقی

چشمهٔ تخت شاه

وجه تسمیهٔ آن، وجود زمین تخت و هموار روی چشمه است. این چشمه در شمال و انتهای درهٔ کهمان قرار دارد و به همراه سراب خاصه قسمت عمدهٔ آب رودخانهٔ کهمان را تأمین می‌کند. قطر خروجی آب این چشمه به سه متر می‌رسد (تصویر ۸) (شاهرخی، ۱۳۸۸). این چشمه آب زیاد و بسیار سردی دارد. در گذشته باور مردم بر این بود که به علت سردی آب آن کسی نمی‌تواند دست خود را درون آب آن فرو ببرد و بتواند یازده ریگ را بشمارد و بیرون بیاورد. البته این گفته فقط برای اثبات سردی آب آن بوده است.

تصویر ۸: قطر سه متری خروجی آب چشمه تخت شاه

رودخانهٔ کهمان^۷

واژهٔ کهمان چند معنا دارد، ولی احتمالاً از ترکیب دو واژهٔ لکی (فارسی پهلوی) کی به معنای شاه و مان به معنای آمدن ساخته شده و در کل به معنای جایی است که شاهان به آنجا می‌آیند (تصویر ۲). سرچشمهٔ ابتدای رودخانهٔ کهمان

چشمهٔ تخت شاه و چشمه‌های اطراف آن است که پس از جاری شدن در درون درهٔ کهمان، آب چشمهٔ سراب خاصه و دیگر چشمه‌های دیگر به آن می‌پیوندد و رودخانهٔ کهمان را تشکیل می‌دهد. این رودخانه زیستگاه ماهی قزل‌آلای رنگین‌کمان نیز هست. در کنار این رودخانه، درختان کهن‌سال گردو و بید رشد کرده و سایه‌ساری بهشت‌گونه را به وجود آورده‌اند. در بعضی مناطق، خروش رودخانه به حدی است که عبور از آن امکان ندارد (تصاویر ۹ و ۱۰).

تصویر ۹: رودخانه کهمان دید به شمال

تصویر ۱۰: رودخانه کهمان دید به جنوب

۳ پوشش گیاهی

در ناحیهٔ کهمان درختان گردو، آلو، به، گلابی، زالزالک و تمشک، پستهٔ وحشی و بلوط به‌صورت خودرو وجود دارند. همچنین زمین‌های کشاورزی زیادی در این دره به کشت انواع محصولات کشاورزی به‌خصوص خیار اختصاص یافته است (تصویر ۱۱). قطر بعضی از درختان گردوی این دره به چندین متر می‌رسد. این درختان در حال حاضر در مالکیت افراد محلی قرار دارد که سالیانه صدها تن گردو از آن‌ها برداشت می‌شود (تصاویر ۱۱ و ۱۲).

این رودخانه
زیستگاه
ماهی
قزل‌آلای
رنگین‌کمان
نیز هست.
در کنار این
رودخانه،
درختان
کهن‌سال
گردو و بید
رشد کرده و
سایه‌ساری
بهشت‌گونه
را به وجود
آورده‌اند

تصویر ۱۴: غارهای به وجود آمده در مخمل کوه دید به سمت جنوب

مخمل کوه

این منطقه زیبا در ۲۵ کیلومتری شهرستان الشتر در منطقه قلائی قرار دارد (تصویر ۱). از نظر چینه‌شناسی این کوه از کنگلومرا امیران (تصویر ۵) تشکیل شده است که از شرق خرم‌آباد تا جنوب غربی الشتر امتداد دارد. بر اثر انحلال سیمان این کنگلومرا، غارهای کوچک و بزرگی در این کوه به وجود آمده‌اند (تصویر ۱۶) (کیانی، ۱۳۸۹). روی این کوه را پوششی از خزۀ سبزرنگ پر کرده و نام این کوه از این خزۀها گرفته شده است (تصویر ۱۵).

تصویر ۱۱: سایه سار درختان گردو

تصویر ۱۲: درختان گردو در کنار مزرعه گندم دید به شمال غربی

این منطقه زیبا در ۲۵ کیلومتری شهرستان الشتر در منطقه قلائی قرار دارد (تصویر ۱). از نظر چینه‌شناسی این کوه از کنگلومرای امیران (تصویر ۵) تشکیل شده است که از شرق خرم‌آباد تا جنوب غربی الشتر امتداد دارد

تصویر ۱۵: نمایی از مخمل کوه

جاذبه‌های زمین‌گردشگری از دیدگاه زمین‌شناسی

زمین لغزش هنام

این زمین لغزش در جنوب شهرستان در ناحیه بالای هنرستان کشاورزی هنام قرار دارد (تصویر ۲). آهک‌های البیگوسن (تصویر ۶) (میرکاسمی، ۱۳۸۶) در یال شمالی کوه داریکنان در اثر فرایند زمین لغزش به سمت پایین حرکت و حجم زیادی از سنگ و خاک را تا نزدیکی هنرستان جابه‌جا کرده است. در بالای کوه، محل حرکت توده به صورت یک دشت چند کیلومتر مربعی درآمده است و در وسط آن یک حفره آب، دشت را زهکشی می‌کند که یکی از بزرگ‌ترین زمین لغزش‌های استان لرستان را به وجود آورده است. با توجه به شواهد صحرائی سن آن احتمالاً به دوره کواترنز می‌رسد (تصویر ۱۳).

تصویر ۱۶: سازندهای امیران و کشکان دید به سمت شرق

تصویر ۱۳: زمین لغزش هنام دید به سمت شرق فاصله تصویر تا محل عکس بردای ۷ کیلومتر

سازندهای سنوزوئیک

در این ناحیه سازندهای سنوزوئیک، شامل امیران، کشکان، آسماری، گچساران، آغاچاری و کنگلومرای بختیاری قرار دارند (تصویر ۶). به علت قرار گرفتن ناحیه مورد مطالعه در زون زاگرس چین خورده، مناظر زیبایی از مقاطع چینه‌شناسی این سازندها وجود دارد که در چین خوردگی‌ها و طاقدیس‌ها خودنمایی می‌کنند (تصاویر ۱۷ و ۱۸).

تصویر ۱۷: سازندهای آغاچاری و کنگلومرای بختیاری

تصویر ۱۸: دایک‌های روستای چشمه علی اکبر دید به شمال غربی دید به سمت جنوب

۳ دایک‌های روستای چشمه علی اکبر

این دایک‌ها در اطراف روستای چشمه علی اکبر در پانزده کیلومتری جنوب الشتر قرار دارند که بخشی از دایک‌های مجموعه افیولیتی کرمانشاه‌اند (تصویر ۱۸) (کیانی، ۱۳۸۹) که در زیر مارن‌های سازند آغاچاری قرار دارند. در این دایک‌ها درشت‌بلورهایی از کانی‌های خانواده زئولیت‌ها دیده می‌شود (تصویر ۱۸).

نتیجه‌گیری

کشور عزیز ما ایران با اینکه جزء ده کشور جذاب دنیا از نظر جاذبه‌های گردشگری (فرهنگی و طبیعی) جهان است (مشعل، ۱۳۹۱)، به دلیل نبود مدیریت و تبلیغات رسانه‌ای از این صنعت جهانی بهره اقتصادی و فرهنگی در خور این ظرفیت رانبرده است. با توجه به آنچه گفته شد پیشنهاد می‌شود سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور با همکاری سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، انجمن زمین‌شناسی ایران و اداره‌ها و نهادهای کشوری استانی و محلی در شناختن قابلیت‌های حوضه زاگرس

با تبلیغات رسانه‌ای و ایجاد زیرساخت‌های لازم بتواند جایگاه قابل توجهی برای استان و کشور عزیزمان ایران به دست آورد.

پی‌نوشت‌ها

1. Cartner
2. Geology Park
3. Garin
4. Geriva
5. Darvaza
6. Khaso
7. Kahman

منابع

۱. امری کاظمی، ع. (۱۳۸۸)، اطلس توانمندی‌های ژئوپارک و زمین‌گردشگری ایران.
۲. شاه‌رخ، سیدوحید؛ فاضلی اولادی، احدا؛ کیانی، معسود؛ الفتی، حمزه؛ «زمین‌گردشگری در الشتر»، مجموعه مقالات بیست و هفتمین گردهمایی علوم زمین، سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور، ۱۳۸۸.
۳. کیانی، معسود؛ رسا، ایرج؛ پناهی، امین؛ ولی‌پور، احمد؛ «زمین‌گردشگری در کوه گرین (شمال لرستان)»، مجموعه مقالات بیست و هشتمین گردهمایی علوم زمین، دانشگاه ارومیه، ۱۳۸۹.
۴. میرکاظمیان، مریم‌السادات؛ «اطلس ژئوتوریسم استان لرستان»، پایگاه ملی داده‌های علوم زمین کشور، ۱۳۸۹.
۵. مشعل، م. (۱۳۹۱)، «زمین‌گردشگری خوزستان»، رشد آموزش زمین‌شناسی، شماره ۷۰، دوره ۱۸، شماره ۱، پاییز (مهر)، ۱۳۹۱.
۶. ناظری، ف. (۱۳۸۵)، «ژئوتوریسم و پایداری محیط». سایت میراث فرهنگی و گردشگری.
۷. نبوی، م. ح. (۱۳۸۴)، «گردشگری زمین‌شناسی» (Geotourism)، «مجموعه مقالات هجدهمین گردهمایی علوم زمین»، سازمان زمین‌شناسی و اکتشافات معدنی کشور.
۸. نویل، گ. (۱۹۷۵)، نقش پارک‌های ملی در توسعه اقتصادی و اجتماعی، ترجمه هنریک مجنونیان، دفتر محیط زیست طبیعی سازمان حفاظت محیط زیست.
9. Aghanabati A., 2004, Geology of Iran, Ministry of Industry & Mine Geological Survey of Iran.
10. Cartner, W., (2002): Tourism Development, VB.
11. Lotfi, A., 2002, Environmental management plans Shadegan Wetland, Report No. 1: the natural environment wetland ecology makers. Shadegan, Ministry of Water and Soil Department of Agriculture, Irrigation Improvement Project, Pndam Consulting.
12. Mashal M., Esani J., Asadi A., 2009, Geotourism Chamshir Dam, National Conference of investigation of earth sciences modern achievements.
13. Mahdi Mashal, Mahboobeh Mashal., 2012, Review Geotourism of Iran. LAP LAMBERT Academic publishing. 2012-12-03.
14. Mashal M., Rasouli M., Yazdjerdi K., 2009, Geotourism Esteghlal Dam in Minab Area, National Conference of investigation of earth sciences modern achievements.
15. Madi Mashal, Shima Rahmati Kamel, Sanaz Seyedi Sahebari, Mahboobeh Mashal, Mehra Derakhshani Fard, Atekeh Moradi, Somayeh Khouchin, Sara Abbas., 2012, Investigation of Hour Alazim Wetland Geotourism Capabilities. Australian Journal of Basic and Applied Sciences, 6(7): 226-230, 2012.
16. Nazeri F., 2006, Geotourism and the Stability of environment, Iranian Cultural Heritage and Tourism Organization site.
17. Nabavi, M. H., 1999, Geotourism, the Eighteenth Meeting of Earth Sciences Articles Collection, Ministry of Industry & Mine Geological Survey of Iran, Pages 1039 to 1049.
18. Neville, G., 1975, the role of national parks in the economic and social development, translation of Henrik Majnvnayan, Natural Environment Office, Department of the Environment.
19. Rahimpour A., 2006, Geotourism, The Bimonthly International Cultural Heritage, Tourism and hotel, No. 33.